

AKADEMIK O'TKIR ISLOMOVNING OBISHIR G'ORLARIDA OLIV BORGAN ARXEOLOGIK IZLANISHLARI

THE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS CONDUCTED BY
ACADEMICIAN UTKIR ISLAMOV IN THE OBISHIR CAVES
АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ, ПРОВЕДЕННЫЕ
АКАДЕМИКОМ УТКИР ИСЛАМОВЫМ В ПЕЩЕРАХ ОБИШИР

Ilmiy rahbar: t.f.n., dots. A. Sarimsokov

Sobitov To'xtanazar Abdulhamid o'g'li

Namangan davlat universiteti Tarix fakulteti 70220401

Arxeologiya mutaxassisligi magistranti

Telefon: +998 94 590 90 77

Annotatsiya: Ushbu maqolada taniqli o'zbek arxeologi akademik O'tkir Islomovning Farg'ona vodiysidagi qadimgi tosh davriga oid Obishir g'orlarida amalga oshirgan arxeologik tadqiqotlari haqida bayon qilingan. Shuningdek, ushbu manzilgohdan topilgan ko'plab mehnat qurollari, xo'jalik buyumlari hamda topilmalarning o'ziga xos tomonlari haqida xulosalar berishga harakat qilindi.

Abstract: This article discusses the archaeological research conducted by the famous Uzbek archaeologist Academician Utkir Islamov in the Obishir caves of the Fergana Valley, which date back to the ancient Stone Age. Additionally, the article attempts to draw conclusions regarding the unique features of the numerous tools, household items, and other findings discovered at this site.

Аннотация: В статье рассматриваются археологические исследования, проведенные известным узбекским археологом академиком Уткиром Исламовым в пещерах Обишир Ферганской долины, относящихся к древнему каменному веку. Также сделана попытка подвести итоги о характерных особенностях множества найденных трудовых орудий, хозяйственных предметов и других артефактов с этого памятника.

Kalit so'zlar: mikrolitlar, bigizlar, parrakchalar, "Obishir madaniyati", Machay, M.Qosimov, O'.Islomov, A.Berdimurodov, V.I.Timofeyev

Keywords: microliths, scrapers, flakes, "Obishir culture", Machay, M. Qosimov, U. Islamov, A. Berdimuradov, V.I. Timofeyev

Ключевые слова: микролиты, скребки, осколки, «Обиширская культура», Мачай, М. Косимов, У. Исламов, А. Бердимуратов, В.И. Тимофеев

Farg'ona vodiysi, uning janubidagi tog'lik hududlardan o'rta tosh davriga oid bo'lgan makonlar juda ko'p topilgan. Ularning asosiy qismi Sirdaryo yoqasida qadimda mavjud bo'lgan ko'llar atrofida aniqlangan. G'or-makonlar Farg'ona

vodiysining So'x daryosi yuqori oqimida joylashgan. Xususan, bu qatorga vodiydagi Qatrontog'ning janubiy qismlarida topilgan Obishir – 1 va Obishir – 5 yodgorliklarini qo'shish mumkin. Obishir – 1 yodgorligi Haydarkon shaharchasidan 4 – 5 km g'arbda joylashgan bo'lib, kengligi 25,5, balandligi 12, chuqurligi esa 5 – 6 metrni tashkil etadi. G'orning og'zi janubga qaragan¹.

Obishir yodgorligiga tegishli boshqa g'orlardan ham o'rta tosh davriga mansub bo'lgan ko'plab ashyolar topib o'rganildi. Ushbu topilmalar Markaziy Osiyoda xuddi shu kabi boshqa yodgorliklarning o'rganilishiga turtki bo'ldi. Ushbu g'orlarning Farg'ona vodiysida ilk marta o'rganilishi, boshqa yodgorliklarni o'rganilishiga asos bo'lishi va arxeologiya fanida yangilik ekanligi sababidan "Obishir madaniyati" deb ataldi.

Mazkur madaniyatning paydo bo'lishi va rivojlanish bosqichlari O'tkir Islomovning o'nlab maqolalarida, "Obishir madaniyati" deb nomlangan monografiyasida yoritib berildi. Yodgorliklarni o'rganish mobaynida topilgan ashyolar O'zbekiston tarixida o'zgacha sahifalar ochdi. Xususan, odamlar O'rta Osiyo hududlarida paleolit davridan buyon uzluksiz hayot kechirib kelayotganliklari o'z isbotini topdi.

Obishir g'orlar turkumi, asosan, kunchiqar tomonga qaragan bo'lib, g'orlardan yetmish-sakson metr pastlikda soy oqadi. Soyning chap qirg'og'i tekislikdan iborat bo'lib, ehtimol, o'sha vaqtlarda to'qayzorlardan iborat bo'lgan bo'lishi mumkin. G'orlarning oldida supalar bor. Ibtidoiy odamlar havo iliq paytlarda ana shu supalarda yashagan bo'lsalar kerak. Qazish paytida topilgan har xil tosh qurollar va o'choq qoldiqlari bu fikrlar uchun asos bo'la oladi. Bu g'orlarni sinchiklab o'rgangan arxeolog olimlar Mirvohid Qosimov, O'tkir Islomov, A.Berdimurodovlar ham shu fikrga kelganlar.²

Obishir – 1 g'or makonidan ko'plab turdagi mayda tosh qurollari topilgan. Mikrolitlar, bigizlar, plastinkalar, qirg'ichlar va parrakchalar shular jumlasidandir. Ushbu qurollarning ko'pchiligi Farg'ona vodiysi va Markaziy Osiyoning boshqa hududlaridan topilgan o'rta tosh davri tosh qurollariga juda o'xshash. Shu sababli Obishir – 1 manzilgohidan topilgan tosh qurollarni ham o'rta tosh davriga oid, deyishimiz mumkin.

Obishir – 5 g'or-makoni Obishir – 1 manzilgohidan taxminan 200 metr g'arbda joylashgan. Uning balandligi – 10 m, kengligi – 8 m, chuqurligi esa 4 – 5 metrni

¹ Кабиров Ж., Сагдуллаев А. Ўрта Осиё археологияси: Олий ўқув юрт. студ. учун қўлланма. – Т.: Ўқитувчи, 1990. – Б. 60.

² Қосимов И.Қ. Қадимги Фарғона сирлари. – Намангон: 1992. – Б. 14.

tashkil etadi. Mazkur g'or-makoni ham Obishir – 1 singari janub tomonga qaragan bo'lib, unda 3 ta madaniy qatlam mavjud.

Obishir – 5 manzilgohining quyi qatlamlaridan pichoq qadamalari, keskichlar, oq-qora va kulrang chaqmoqtoshdan ishlangan mayda tosh tosh qurollar, qirg'ichlar, o'roqlar va boshqa turdagi mehnat qurollari topib o'rganilgan. Shu bilan bir qatorda, manzilgohdan yirik uchirindi hamda dag'al parraklar topilgan ham topilgan. Qadimgi odamlar bu kabi topilmalardan ham qurol sifatida foydalanganliklari mutaxassislar tomonidan taxmin qilinadi. Bundan tashqari, mazkur g'or-makon qatlamlarida ko'p turdagi yovvoyi hayvonlarning suyak qoldiqlari ham uchratish mumkin.

Obishir V qurollari o'zining ishlanish texnikasi jihatidan xuddi Obishir I dan topilgan qurollarga aynan o'xshaydi. Demak, Obishir V g'or-makonining quyi qatlamlaridan chiqqan tosh qurollar va boshqa buyumlar, shuningdek, baliq tutishda ishlatiladigan guruhlar – qadoq toshlar ham o'rta tosh asri -mezolitga mansub bo'lishi mumkin³.

1966-yil Obishir I makonida kichkina qidiruv shurfi qazib ko'rilganda buzilmagan madaniy qatlam va undan qayroqtosh qurollar bilan bir qatorda, mikrolit qurollar ham topilishi juda ahamiyatli bo'ldi. Shu yilning o'zida Obishir V makoniga 2 ta qidiruv shurfi tashlanib, qiziqarli arxeologik manbalar qo'lga kiritilgan. 1966-1967-yillar, 1969-1971-yillar va 1973-yillar bu makonlarda tizimli ravishda qazilmalar o'tkazildi. Bu tadqiqotlar asosida to'plangan arxeologik manbalar asosida, aniqrog'i, tipologik analiz yodgorliklarni o'rta mezolit davri moddiy madaniyatiga taalluqli ekanligini ko'rsatdi. Ana shu materiallar asosida O'.Islomov Obishir madaniyatini mustaqil mezolit davri madaniyati sifatida ilmiy asoslagan. So'xdan topilgan Obishir I va V makonlari bilan bir qatorda ochiq holatdagi Chashma manzilgohi ham topilgan. Keyingi yillarda vodiyni neolit davri jamoalari madaniyati tadqiqoti ishlari, asosan, O'.Islomov, V.I.Timofeyevlar tomonlaridan bajarilib, tadqiqotlar natijasi sifatida mustaqil «Markaziy Farg'ona» neolit madaniyati ajratilib, ilmiy asoslangan⁴.

Obishir – V g'orining ustaxona deb atalgan makonlaridan chaqmoqtosh parraklari kabi qurollar yasash ishlari olib borilganligiga hech qanday shubha yo'q. Ayni vaqtda bu g'orlarda yashagan ibtidoiy odamlar yaqinidagi qoya toshlarga har xil hayvon va ov manzaralarining tasvirlarini tushirganlar. Mohirlik bilan ishlangan bu suratlar ibtidoiy odamlarning ov qilish texnikasi va qanday hayvonlarni ovlaganliklaridan dalolat beradi. Bu masala ham o'sha davr tarixini o'rganishda katta ahamiyat kasb etadi va yordam beradi. Obishir tipidagi g'orlar O'zbekistonda yagona

³ Кабиров Ж., Сагдуллаев А. Ўрта Осиё археологияси: Олий ўқув юрт. студ. учун қўлланма. – Т.: Ўқитувчи, 1990. – Б. 63.

⁴ Xolmatov N.O'. O'rta Osiyo arxeologiyasi: Tosh asri. – Samarqand: 2020. – B. 31 – 32.

emas, albatta. Bunday g'orlar Toshkent viloyatining Qo'shilish, Surxondaryo viloyatining Machay g'orlaridan ham topib o'rganilgan⁵.

Shu tariqa, Obishir g'orlar turkumi va undagi ko'plab topilmalar nafaqat Farg'ona vodiysining, balki O'zbekistonning kam o'rganilgan qadimiy tarixini o'rganishda juda muhim ahamiyatga ega bo'ldi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Кабиров Ж., Сагдуллаев А. Ўрта Осиё археологияси: Олий ўқув юрт. студ. учун қўлланма. – Т.: Ўқитувчи, 1990. – Б. 160.
2. Қосимов И.Қ. Қадимгм Фарғона сирлари. – Намангон: 1992. – Б. 14 – 88.
3. Xolmatov N.O'. O'rta Osiyo arxeologiyasi: Tosh asri. – Samarqand: 2020.

⁵ Қосимов И.Қ. Қадимгм Фарғона сирлари. – Намангон: 1992. – Б. 14 – 16.